

Нестерцова-Собакарь О. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ ТА ЇЇ МІСЦЕ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Наділяючи суб'єктів цивільних правовідносин певними правами та обов'язками, законодавець водночас піклується і про їх охорону. Проте державний захист деяких цивільних прав не є безстроковим. Строк для захисту права за позовом особи, право якої порушене, традиційно визначається як позовна давність. Іншими словами, це строк, протягом якого особа, право якої порушено, може вимагати захисту чи примусового здійснення свого права через суд. У сучасній доктрині цивільного права питання поняття та правової природи строків не знайшло свого однозначного вирішення. Особливої актуальності проблематика строків набула з прийняттям чинного Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), де вперше на законодавчому рівні закріплено поняття строків та термінів (ч. 1, 2 ст. 251), визначено їх принципову різницю. Чітке розмежування у законодавстві строку як періоду часу та терміну як моменту у часі дало можливість відсіяти здавна пануючі в доктринальних роботах дискусії про те, чи є строк періодом, чи моментом, або поділ строку на періоди і моменти. Строки відносять до тих правових категорій, які «обслуговують» майже всі інститути, підгалузі цивільного права [1].

Як надзвичайно вагома юридична категорія, строки закріплюються нормами цивільного законодавства з метою врегулювання темпоральних показників цивільних правовідносин. Законодавче закріплення строків викликає багато проблем в їх практичному застосуванні, теоретичному визначенні, а також у процесі обчислення.

Стаття 251 ЦК України містить визначення строку й терміну, підкреслено їх принципова різниця. Строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язано дію чи подія, яка має юридичне значення. Визначення терміну взагалі можна назвати новим для цивільного права, тому що традиційно воно не виділялося окремо, а висвітлювалося як складова частина строку [2, с. 215].

Цивільно-правові строки численні й різноманітні. Відповідно й призначення строків є різним. Як зазначав В.П. Грибанов, одні з них визначають виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, інші передбачають часові межі їх здійснення, треті надають учасникам цивільних правовідносин необхідний час для захисту їх порушених прав [3, с. 247]. Значна

кількість строків закріплена в кодексах, законах, підзаконних нормативних актах. Поняття «строк» має подвійний зміст і використовується в багатьох значеннях. Час як фундаментальне поняття здавна приваблювало увагу філософів, соціологів, психологів, юристів та представників інших наук. Однак, незважаючи на це, природа часу в загальнофілософському змісті залишається спірною.

Різноманітність строків, які регулюються нормами цивільного права, зумовлює потребу в їх класифікації. З.В. Ромовська класифікує строки залежно від того, ким вони встановлені, зокрема: на законні; договірні; загальні; внутрішні; окремі; гарантійні строки; строки придатності; перетинальні [4, с. 486, 487, 488]. В.О. Процевський, О.В. Гаврилюк види строків класифікують за: ступенем визначеності – на імперативні й диспозитивні; відповідно до правових наслідків – правовстановлюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі; абсолютно визначені (встановлюються вказівкою на календарну дату); відносно визначені (встановлюються вказівкою на подію, що повинна відбутися або визначенням строку оціночними поняттями «негайно», у «розумний строк») й невизначені (коли строк взагалі не встановлюється) [5, с. 87].

Серед правил, які регулюють строки здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, розрізняють дві основні категорії: позовну давність і присічні строки.

Серед зарубіжних та українських цивілістів існує думка, що для цивільних правовідносин правове значення має не сам час, а закінчення визначеного періоду часу. У ЦК України законодавець вперше легалізував поняття «строк» та «термін». Відповідно до ст. 251 ЦК України, строком визнається період у часі, зі спливом якого пов'язана певна дія чи подія, яка має юридичне значення [6]. Так, фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років [6].

Позовна давність – це час, після закінчення якого погашається право на позов. «Якщо закінчення певного проміжку часу (строку) призводить до втрати можливості позовного захисту порушеного права, вплив часу на цивільні правовідносини опосередковується позовною давністю» [7, с. 63].

У зв'язку із закінченням встановленого строку можливість захисту порушених прав втрачається [7, с. 65]. Інакше кажучи, втрачається можливість здійснення права примусовому порядку за рішенням суду. Однак і закінчення періоду часу, наприклад 3-х років у випадку із позовною давністю, ще не є достатнім для того, щоб настали певні правові наслідки. Відповідно до ЦК України позовна давність може бути двох видів: загальна і спеціальна. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки, що визначено статтею 257 цього кодексу. Вона застосовується до всіх позовів, окрім тих, для яких встановлені спеціальні правила.

Також, термін «позовна давність» широко застосовується в міжнародних правових документах (наприклад, у Конвенції ООН про позовну давність у

міжнародній купівлі-продажу товарів) і використовується в Законі України «Про міжнародне приватне право».

Незважаючи на ґрунтовну теоретичну розробку інституту позовної давності, все ж помітним є не зовсім вдале визначення позовної давності, дане у ст. 256 ЦК України. І справді, зазначена норма пов'язує позовну давність з можливістю звернутися до суду з вимогою про захист цивільного права чи інтересу. Такий спосіб викладу цієї норми дає підстави зробити висновок, що після закінчення цього строку право на звернення до суду в особи зникає. Утім, інші норми цієї ж глави 19 ЦК України спростовують таке розуміння позовної давності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 267 ЦК України заява про захист цивільного права або інтересу має бути прийнята судом до розгляду незалежно від скінчення позовної давності. Це положення означає, що суд повинен розглянути справу по суті, навіть якщо для нього при отриманні позовної заяви очевидно, що строк позовної давності однозначно пропущений.

Це суперечить визначенню позовної давності у ст. 256 ЦК України, а тому науковці інколи змушені використовувати різні аргументи, щоб виправдати цей недолік юридичної техніки. Так, наприклад, автори одного з підручників цивільного права наполягають на необхідності розширеного тлумачення цієї норми: «Надане законодавцем визначення позовної давності не можна тлумачити буквально, помилково вважати, що оскільки позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу, то після скінчення цього строку особа позбавляється можливості звернутися до суду»[4, с. 397]. Аргумент, що нібито у ст. 256 ЦК України йдеться про «вимогу про захист права», а у ч. 2 ст. 267 ЦК України – про «заяву про захист цивільного права», що є різними поняттями, видається дещо надуманим.

Тому більш правильним буде уточнити формулювання статті 256 Цивільного кодексу України, зокрема зазначити, що «судовий захист прав, свобод та законних інтересів особи може бути гарантований лише за умови звернення особи до суду в межах позовної давності».

Таким чином, позовна давність пов'язана не так із правом на звернення до суду, як з іншою складовою права на позов – правом на задоволення позову. Сутність позовної давності і полягає в тому, що право на звернення до суду строками не обмежується, за те право на задоволення позову у разі пропуску строку позовної давності зазвичай втрачається.

1. Луць В. В. Правова сутність і методологічна роль строків (термінів) у цивільному праві. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1888.pdf>

2. Черногор Н.В. Строки та терміни у спадковому праві: автореф. дис. . канд. юрид. наук : 12.00.03 Н.В. Черногор. Одеса, 2011. 20 с.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18832134>

4. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: академ. курс : підручник З.В. Ромовська. 2-ге вид., доповн. К. : Алерта, 2009. 594 с.

5.Процевський В.О. Цивільне право України: навч. посіб.: у 2 т. / В.О. Процевський, О.В. Гаврилюк. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2007. Т. 1. 292 с.

6.Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7.Цікало В.І. Сфера застосування позовної давності. Становлення правової держави в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання: колективна монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2001. С. 63-67.

Алфьорова Т. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри права
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ПІДСТАВ ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ

У статті 119 Сімейного кодексу України чітко встановленні підстави для встановлення режиму окремого проживання подружжя - неможливість та небажання обох або одного з подружжя проживати спільно. Однак деякі науковці (такі, як О.М.Калітенко) вважають це оціночними категоріями, які не можуть бути однозначно встановлені судом. Більш обґрунтованою є позиція З.В. Ромовської, згідно з якою суть кожної оціночної категорії якраз у тому й полягає, що виключає однакові, шаблонні підходи до всіх без винятку ситуацій [1]. Виходячи із Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України) суду надається можливість з'ясувати відносини подружжя, оцінюючи докази за своїм внутрішнім переконанням, яке формується шляхом дослідження наявних у справі доказів. Відповідно суди, розглядаючи зовнішньо подібні справи, об'єктивно можуть винести та виносять неоднакові рішення.

Щодо підстав встановлення режиму окремого проживання подружжя, то вони в законодавстві України мають дві форми: 1) «неможливість» 2) «небажання» одного з членів подружжя проживати спільно. Неможливість проживати спільно означає наявність певних об'єктивних обставин, через які чоловік та дружина фактично не можуть проживати разом. До таких обставин можна віднести невиліковну хворобу (наприклад психічну, за наявності якої, існує необхідність поміщення особи до медичного закладу), від'їзд на довгий час на велику відстань, позбавлення волі або відмова проживати разом одного з членів подружжя. Небажання проживати спільно зазвичай свідчить про відсутність у подружжя прагнення до спільного проживання, коли воно є об'єктивно можливим, проте суперечить їх волі та бажанню. Небажання проживати спільно може бути викликано багатьма причинами, до яких можна віднести алкоголізм, розбіжність в поглядах на життя, ведення gospodar-